

FÖRORD

av Viktoria Jäderling

Slå upp en sida i en bok ur den australiske författaren Gerald Murnanes verklista och du lär snart finna något som på ett eller annat sätt berör hans favoritteman: minnet, skrivandet, läsandet (exempelvis Emily Brontë, Thomas Hardy, Marcel Proust) eller platsen (inre som yttre slättland, bibliotek, hästkapplöpningsbanor). Jag insåg detta när jag bläddrade igenom de romaner och novellsamlingar – eller »books of fiction« som han själv kallar dem – av Murnane som finns i min bokhylla. *Inland*, Murnanes femte bok, utkom 1988 och börjar så här:

»Jag sitter och skriver i biblioteket på en herrgård, i en by som jag föredrar att inte nämna vid namn, nära staden Kunmadaras i Szolnok.«

Att jämföra med novellen »Första kärleken« i *Sammetsvatten*:

»Någonstans i en förort till Melbourne sitter idag en man som vill kalla sig författare men som egentligen skriver ett slags dagbok om den man som han önskar att han kunde vara.«

Eller *Korntäppa* som börjar med frågan:

»Måste jag skriva?«

Eller som här, i *Slätterna*, hans genombrottsroman från 1982 med vilken han sägs etablera sin filosofiska, introspektiva stil efter de två första mer konventionella uppväxtskildringarna:

»För tjugo år sedan, när jag först kom ut i slättlandet, höll jag ögonen öppna. Jag spanade efter allt i landskapet som tycktes antyda någon komplicerad innebörd bakom det yttre skenet.«

Nu är minnet, skrivandet, platsen, läsandet många författares favoritämnen, men jag har aldrig stött på någon som gör det så konkret, liksom närsynt, som Murnane. Han lägger mening till mening så att man upplever sig vara där just då, när meningarna skrivs. Och när man läser upplever man att han är just här, där man läser dessa meningar. Han står bakom axeln och läser sig själv, ibland uppfordrande som en skollärare, ibland som en räv som tittar fram, en lurifax, om än en mycket innerlig sådan.

Författarens, berättarens, läsarens position – här eller där, inom eller utom – kan ofta förefalla upplösta i Murnanes meandrande fiktioner. Att skriva och läsa är som att dagdrömma, har han skrivit, och man får dagdrömma med honom. Går man inte med på denna uppfordrande, luriga, ibland vilseledande dagdröm, så kan den verka främmande, för vissa kanske till och med stötande. Följer man med berättaren in i dagdrömmen, fortsätter den att sjunga i huvudet länge efter. Både det främmande och sjungandet bidrar till en av författarskapets kvalitéer, nämligen kuslighet.

Vem är då Murnanes mystiske berättare, vars snarlika skep-

nader bär så många drag av honom själv? 2018 beskrev The New York Times Murnane som »den största engelskspråkiga författare de flesta aldrig har hört talas om«, således följer här lite biografiska fakta:

Gerald Murnane föddes 1939 i en strängt katolsk familj i Colburn, en förort till Melbourne i delstaten Victoria. 1944 flyttade familjen till Bendigo och 1949 till Western District, för att 1949 återvända till Melbourne. Barndomens landskap i de västra och mellersta delar av Victoria är ständigt närvarande i hans böcker. I artonårsåldern studerade han ett kort tag till präst, blev sedan låg- och mellanstadielärare och lektor vid Victoria Racing Club's Apprentice Jockeys' School. Hans första roman, *Tamarisk Row*, om en pojke besatt av hästkapplöpning, utkom 1974 och räknas som en modern klassiker i Australien. Redan i debuten finns de strängar av inre och yttre landskap han återkommit till under hela sitt författarskap, hittills nio romaner, fyra novellsamlingar, en diktsamling och två essäsamlingar. Hans egen livslånga besatthet vid hästkapplöpning behandlas djupgående i memoaren *Something for the pain* (2015). Som han skriver i en intervju: »Jag har under min livstid fått fler insikter av hästkapplöpning än jag har fått av litteratur eller musik eller någon annan gren av det som allmänt kallas kultur.« Som läsare behöver man dock inte vara ett dyft intresserad av hästkapplöpning, dess bana är lika mycket en metafysisk plats.

Om man skulle påstå att många skönlitterära författare egentligen skriver självbiografier, så gäller det också Murnane, men på ett lite annorlunda sätt. Skönlitteratur – true fiction – är inget mindre än en redogörelse för delar av inne-

hållet i berättarens inre, med allt vad det innebär av filosofiska, metafiktiva eller autofiktiva strövtåg. Eller strängare: En litterär text har inget med ämne eller mening att göra, utan består av ord och bilder arrangerade i en särskild ordning. (Och den som använder adverb och adjektiv är antingen en nervös författare som inte tror på värdet av vad hen skriver eller en fåfång författare som vill visa sig skarpsynt och nyanserad. Tänk tyget, inte kjolens volanger.)

Alltså: Glöm entydig handling och dramaturgiska kurvor, glöm psykologiskt uppbyggda, »trovärdiga« personer eller insikter i den mänskliga naturen, allt som förknippas med en roman (därav »books of fiction«). Däremot: längtan, begär och förundran i meningar som i all sin saklighet och stringens kan påminna om berusning. Ja, det finns något obönhörligt i dessa meningar och den eviga återkomst som de gestaltar. Varje mening bär på ett minne av den förra. Men varje mening täcker också den förra, ger den nya betydelser, precis som ett landskap vid ett särskilt tillfälle täcker ett annat, äldre landskap. Hos Murnane är berättarens inre bilder av slätten och de vindlande meningarna om slätten, och molnen som reflekteras i ett fönster som reflekteras i ett par låsta glasdörrar, lika autentiska, om inte mer autentiska än slätten eller molnen. Och där de låsta glasdörrarna inte hindrar tankarna från att vandra, men påminner om något man inte har full tillgång till: en saknad, en brist.

En teknisk författare, har han kallats både av sig själv och andra, och visst liknar ofta formspråket och bildströmmarna hur en besatt författare söker efter exakt rätt formulering, troligtvis en orsak till att han har betraktats som en för-

fattarnas författare. Men hade Murnane bott och verkat i Europa eller USA hade han dykt upp bredvid andra berömda (män), som Samuel Beckett, W.G. Sebald, Thomas Bernhard, eller varför inte James Joyce, vars medvetandeströmmar i *Ulysses* fick Murnane att på ett tidigt stadium lämna poesin för prosan. Han hade fått flera priser och nomineringar och inte bara i det litterära Australien. Även om han sedan Nobelprisnomineringen 2006 ofta tippats för Nobelpriset och har sina devota läsare också här. Själviskt nog, men med en uppenbar blinkning, skrev jag i Aftonbladet 2017 att jag hoppades att han inte skulle få Nobelpriset eftersom jag av olika skäl ville att han skulle fortsätta vara en hemlighet. Jag ville fortsätta vara ensam om att föreställa mig hur han ensam vandrar (wander) och undrar (wonder) i sitt gränslösa australiska inland, bland sina papper och böcker och författarvalfränder, och himla med ögonen åt hans höviska/pubertala kvinno- och flickbilder, innan han svämmas över också här, av besserwisser-kritiker (som jag), akademiska etiketter och prisregn, eller slentrianmässig hype, för den delen. Särskilt eftersom han inte har något till övers för kritiska läsningar eller etiketter, om vilket han lagt ut texten i essän »Save us from text maniacs«, som handlar om hur han aldrig känt sig så meningslös som när han på sextiotalet studerade engelska vid universitet i Melbourne (fil. kand. i engelska och arabiska), och tvingades skriva kritiska, opersonliga och besserwissriga recensioner som andades Oxford och Cambridge och The Times Literary Supplement. Han ville läsa och skriva på sitt sätt, med Prousts ord, ur le moi profond, the deep self, det djupa jaget.

Andra har poängterat att han trots allt tillbringat en stor del av sitt liv i de avskydda akademiska korridorerna, där han undervisade i kreativt skrivande från 1980 fram till 1995, då han deklarerade att han både skulle sluta undervisa och skriva berättelser. Mellan novellsamlingen *Emerald Blue* (1995) och *Barley Patch* (2009, *Korntäppa*), inföll en lång tystnad med avbrott för essäboken med den underbara titeln *Invisible yet Enduring Lilacs* (2005). Under den tiden fördjupade han sig i sitt enorma arkiv, en lika megaloman som kufig kartläggning av inre och yttre liv, med anteckningar, litterära utkast, dagböcker, brev, listor, drömmar, minnen, idéer, egenritade kartor och diagram över såväl verkliga som fiktiva personer och platser. Dessa i sin tur är uppdelade i tre arkiv: det litterära, det kronologiska och det mytiska »Antipodean«-arkivet, som enbart handlar om hästkapplöpning. I det kronologiska arkivet finns hängmappar märkta »An ugly American makes his move«, »I dream the dream of my death«, »Female masturbation« och »My shame file«. Här finns sexuella fantasier och romantiska besattheter, exempelvis 75 000 maskinskrivna ord under rubriken *Azok akik engem szerettek volna* (ungerska för »Those who might have loved me«) som enligt arkivets egen beskrivning är en rapport över »samröret mellan Gerald Murnane och var och en av de mer än fyrtio personer som han försökte uppvakta eller tänkte att han skulle uppvakta, eller som han som gammal kom att tro försökte uppvakta honom eller tänkte att de skulle göra det«.

Varför då ungerska? Ungern har en särskilt plats i Murnanes hjärta och han beslutade lära sig språket efter att ha läst poeten och författaren Gyula Illyés självbiografiska folklivsskildring

från 1936, *Pushta Népe (People of the Pushta)*, och fullständigt slagits omkull av passagen om en flicka som dränker sig i en brunn efter ett sexuellt övergrepp. Bilden av boskapsskötarna som i gryningen drar upp hennes kropp medan de ger djuren vatten återkommer i *Inland* och ekar i alla dess brunnar.

Om Murnanes hjärna tycks gränslöst nomadisk är han på många sätt fast förankrad i Australien, notoriskt ovillig att resa eller förflytta sig, han har till exempel aldrig flugit och bara varit ett fåtal gånger i Sydney. Det fiktiva landskapet i hans böcker kan vara det historiska, kollektiva minnets Australien, men också en tidlös, närmast metafysisk plats, från vilken berättaren separeras när plats läggs till plats. I ovan nämnda novell, »Första kärleken« i *Sammetsvatten*, konstaterar berättaren att det inte existerar något som tid att minnas tillbaka till, att våra hågkomster är handlingar utförda för första gången någonstans inuti den ändlösa plats som är nuet.

Murnane-kännaren Imre Salusinszky skriver i sin monografi *Gerald Murnane* (1993), om den existentiella exilen som det största temat i Murnanes författarskap, där berättaren noggrant registrerar och navigerar mellan minnen, bilder och föreställningsvärldar utan att riktigt tillhöra den verkliga världen, eller nå fram till en sanning, ett ursprung eller en slutpunkt. Där bilder, ord eller meningar aldrig kan kontrolleras eller fixeras, utan alltid förskjuts genom relationer till andra bilder och ord. Och precis när man närmar sig sitt »sanna hem« träder man in på ännu en plats där gränserna återigen måste definieras.

Intresserar man sig alltså för litteratur som beskriver det så

kallade postmoderna tillståndet, med självrefererande koncept, instabila identiteter och ekande avgrunder så finns mycket att hämta. Eller så kan man bara säga: Gillar du språk och vemod, kan Murnane vara just din författare och du hans ideala läsare.

Murnane själv ser sig inte som en postmodern författare och i hans universum finns samma besatta längtan ut på heden som hos Catherine och Heathcliff i *Svindlande höjder*, Emily Brontës roman som han ägnar flera sidor i *Inland*, där heden förvandlas till en hage med gräs, och Catherines vålnad till den tolvåriga flicka från Bendigo Street, som berättaren en gång älskade utan att riktigt ha fått det sagt. L.P. Hartleys *The Go-Between* är en annan intertext, när berättaren försöker hitta flickans nuvarande adress genom att skriva till en annan kvinna som en gång agerade budbärare sittande mellan dem vid skolbänken.

I sin senaste bok, essäsamlingen *Last letter to a reader* (2021), har Murnane gett sig på att läsa alla sina böcker och skriva en essä om varje. Den sägs vara mest för hans fans, men den kan läsas av många fler, tycker jag, eftersom frågan om hur böckerna kom till och hur det idag är att läsa dem, blir lika existentiellt vindlande som någonsin hans fiktiva berättelser.

Inlandet då, hans kanske mest undflyende och gåtfulla verk, men också ett av de sorgligaste, med skildringar av sexuellt våld mot kvinnor och dragningen till det som finns under jorden, till de döda. Kanske är alla döda. Och den där kusliga »flick-kvinnan« som återkommer som erotiserat och förlorat objekt i hans böcker. Här finns några glidningar som ibland gör det oklart om de ska ses som intressant iskalla eller bara trassligt patriarkala. Helt klart utmanar de läsaren och bi-

drar till författarskapets komplexitet. Romanen turnerar sina Murnane-teman, särskilt den fysiska och psykiska akten att skriva, om själva rummet med lösa blad, anteckningar, väggar med bokryggar och fönster ut mot gräsmarker. Om boken som borde skrivas, som ska skrivas, som skrivs i detta nu. Som sätter på pränt »vad som faktiskt hände eller vad som inte hände eller vad som hade kunnat hända eller vad som aldrig kan hända«, som det står i *Last letter to a reader*.

Är berättaren en, två eller flera? Den ene är en ungersk författare som sitter i ett herrgårdsbibliotek i en by i Szolnok, den andre (eller fjärde) i en förort till Melbourne. Den i Melbourne ser ut över husens tak men fantiserar om en slätt. Den i Szolnok ser ut över en slätt men drömmer om en prärie i Amerika. Där i South Dakota i staden Ideal sitter hans redaktör och översättare från ungerska och väntar (eller väntar inte) på hans manus. Hon i sin tur hoppas få bli redaktör för tidskriften Hinterland på Institutet för präriestudier, där forskarna sår frön för att få ödemarken att likna och kännas som den orörda prärie som en gång frodades där. Sedan följer en av de mest sofistikerade erotiseringar av relationen mellan läsare och berättare som jag har läst.

Viktoria Jäderling,
september 2024